

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

het geval is in westerse culturen, is hierbij echter vaak een hinderpaal, ook in onze rol als therapeut. Prachtig is dan ook de casus in het laatste hoofdstuk van Anne Adelman, waarin het effect van het onderkennen van de schaamte van de therapeut wordt omschreven als het kunnen worden tot *‘a true mirror for the patient’*, zodat deze zicht kan krijgen op zichzelf als geheel, intact en aantrekkelijk. Het lezen van *Shame* nodigt uit om niet langer weg te kijken van de schaamte, het biedt ons als therapeuten een rijker zicht op onszelf, de ander, en de wereld om ons heen.

De post-bionianen

Bespreking van

Howard B. Levine & Giuseppe Civitaresse (2016). *The W.R Bion tradition — Lines of development: Evolution of theory and practice over the decades*. Londen: Karnac Books. ISBN 978 17822003 6 9, 514 pp., £ 50,53

MARC HEBBRECHT

Bion heeft een ware paradigmatische omwenteling teweeggebracht in de psychoanalyse waarvan de omvang pas recent begrepen wordt. Dankzij Bions bijdrage is de psychoanalyse erop gericht de patiënt zichzelf te laten worden zodat hij zich kan engageren in een dialectiek tussen de eigen subjectiviteit en openheid voor het vreemde van de ander. Dit brengt emotionele turbulentie teweeg die, mits ze erkend, geaccepteerd en verdragen wordt, zal leiden tot verandering. Psychische verandering gaat onvermijdelijk gepaard met een gevoel van dreiging, vooral wanneer contact met de waarheid tot stand komt. Bion daagt de illusies van de analysant uit, hij verstoort en schudt wakker, zodat de analysant verplicht wordt na te denken, ook als hij in de ban is van heftige emoties. Het gaat technisch gezien niet om het begrijpen van psychische

inhouden zoals gedachten, gevoelens en dromen, maar wel om het verder ontwikkelen ervan. Zo kan er expansie optreden van het vermogen om gedachten en emoties te bevatten. Dit vormt de basis van psychische groei. Dit veronderstelt van de analyticus geduld, negatieve bekwaamheid en langdurig kunnen verkeren in een toestand van onzekerheid en twijfel erop vertrouwend dat uit het duistere en vormloze nieuwe betekenis zal oplichten.

Dit omvangrijke boek bevat bijdragen van vierendertig gerenommeerde psychoanalytici uit alle hoeken van de wereld in zesendertig hoofdstukken die gegroepeerd zijn in negen delen. Het eerste deel bevat getuigenissen over persoonlijke ervaringen. De Braziliaanse analyticus Junqueira de Mattos brengt een ontroerend verhaal over zijn analyse bij Bion gedurende periodes van enkele weken tussen 1977 en 1979. Neri was nog opleidingskandidaat toen hij een congres organiseerde over de betekenis van Bion voor de Italiaanse psychoanalyse. Hij kwam in contact met Bion via zijn dochter Parthenope die toen ook in analyse was. Als gevolg van de ontmoeting met Bion is Neri een leesgroep gestart wat tot de publicatie van een boek heeft geleid dat ook in het Frans is uitgegeven (*Lire Bion*). Drie nog niet eerder gepubliceerde supervisies vormen de inhoud van het tweede deel. In het derde deel worden theoretische concepten uitgewerkt, zoals emotionele turbulentie, groei en projectieve identificatie. Nieuwe concepten worden voorgesteld, zoals het waarheidsobject (Reiner) en autistische transformaties (Korbivcher). Het vierde deel bevat onder andere een artikel van Ferro waarin hij zijn meest recente opvattingen beknopt weergeeft: luister naar wat de patiënt zegt, maar houd ook een ander oor open voor wat voorheen niet denkbaar was of ongedacht is gebleven. Ferro wijst op het verschil tussen psychoanalyse en psychotherapie met behulp van een vergelijking: psychoanalyse is te vergelijken met de zoektocht naar de bronnen van de Nijl ... een ontdekkingsreis en een waar avontuur; psychotherapie is

anders: ›De patiënt voelt zich slecht en wil zich beter voelen [...] daarom wordt het analytische werk beperkt tot het noodzakelijke minimum.› Ferro inspireert zich vooral op de vroege Bion: onnoembare angsten, proto-zintuiglijke impressies en proto-emoities worden geprojecteerd en geëvacueerd in de psyche van de Ander en daarin getransformeerd en gevisualiseerd. De pictogrammen worden in een sequentie geplaatst tot een narratief dat beelden en dromen genereert die de aanzet vormen van verhalen. Binnen het analytische veld komen dus verhalen tot stand die hun oorsprong vinden in plaatsen en tijdsvakken buiten het veld en met elkaar verweven worden. Zowel in het vierde als in het vijfde deel lezen we gevalsbeschrijvingen die complexe bioniaanse noties verhelderen. In het interessante zesde deel worden drie hoofdstukken gewijd aan een raadselachtige zin uit Bions *Elements of psychoanalysis*: psychoanalytische elementen en de ervan afgeleide objecten hebben een uitgebreidheid in de domeinen van het zintuiglijke, de mythe en de passie. In deel zeven worden korte papers van de late Bion becommentarieerd. Brown vraagt zich af hoe Bions aanbeveling van zich vrij te maken van verlangen en herinnering te verzoenen valt met het concept van doorwerken. Volgens hem geldt deze aanbeveling voor het microniveau van de analytische sessie. Op macroniveau blijft de aandacht voor het zich ontwikkelend overdrachts- en tegenoverdrachtsproces. Vermote bespreekt *Emotional turbulence* en verbindt dit met zijn eigen opvattingen over de zone van het ongekende, de proto-mentale matrix en de hallucinatoire laag. Over *Caesura* schrijft Sosnik dat, terwijl we ons openen voor nieuwe gedachten, we tegelijkertijd een soort calcificatie afscheiden, waardoor onze gedachten iets krijgen van een gevangenis in plaats van ons te bevrijden. Levine vraagt zich af of het concept O noodzakelijk is. Zijn antwoord is affirmatief: via O wordt het raadselachtige en het onbekende in het centrum geplaatst en is negatieve bekwaamheid de grondhouding

geworden. In deel acht wordt de hedendaagse groepsanalyse door onder andere Hinshelwood en Kaës besproken. Ze evalueren hoe ze door Bion zijn beïnvloed. Het laatste deel bevat enkele bijdragen over psychoanalytische kunstcritiek vanuit bioniaans perspectief waarin het werk van Duchamp, Boltanski en ook de poëzie van Ungaretti aan bod komt.

Wie al vertrouwd is met het werk van Bion en de inspanning heeft geleverd om hem te begrijpen, zal in dit boek veel inspiratie vinden. Meest interessant vind ik de bijdragen die een verband leggen tussen Bions oorlogservaring en de inhoud van zijn werk. Tarantelli komt in hoofdstuk vijf tot een formulering van de trauma-theorie van Bion en enkele concepten van hem zoals *subtalaric fear*, *nameless dread*, *surgical shock*, *catastrophic change*, *negative tropism*. Wie te maken krijgt met extreme hulpeloosheid zal snel een troost-gevende almachtsfantasie creëren of zal de levendigheid van de hem omgevende objecten afstrippen en ze tot ding maken. We kunnen beter niet teveel vertrouwen stellen in onze leiders, want ze kunnen ons door hun incompetentie en arrogantie de dood injagen. Bions opvattingen over psychose helpen ons te begrijpen dat we tot alles bereid zijn om ons bewustzijn van overspoelende angst uit te schakelen indien nodig zelfs ons waarnemen en ons denken.